

SZEMLE

Ajándék

Juhász Géza

MAJTÉNYI MIHÁLY: LÁSSUK A MEDVÉT, FORUM KIADO, NOVISZÁD, 1959

„Igen, én megértettem a kor szavát, mert meg akartam érteni, mert nekem is van fiam, aki legyintget régi alakjaimra, kiirtaná mind a bérkocsisokat, autóra ültetné őket, az atomdolgokért lelkesedik, melyek lényegét már igyekezett közelhozni hozzám.” Ezt olvashatjuk többek között Majtényi Mihály nemrég megjelent *Lássuk a medvét* c. novellás kötetében. A váróterem utasai című írásban. Aztán így ír: „Mert akarom — s ki nem akarja — a merészbet, a jobbat, ki nem akarja az újjászületést?” S később ugyanebben az írásban: „Szóval nagytakarítás a regény- és álomalakok augiász-istállójában. S magában a stílusban is. Szaggatottabb, lihegő mondatok, több kibekezdés.”

Nem a kötet elejéről való ez az írás, hanem a közepe tájáról, tehát nem bevezetőnek szánta az író, hogy mindjárt felhívja rá az olvasó figyelmét. Mikor azonban az olvasásban ideérünk, önkéntelenül is visszalapozunk a könyvben — legalább gondolatban — és eggyel több szempontból kezdjük mérgetni az írásokat — az előbbieket és a következőket is. Mert tépelődésének őszinteségében nincs okunk kételkedni, s nem is csodálkozunk azon, hogy ez a kérdés felmerült benne és papírra is került. Az elmúlt időszak, a demokratizálódás korszaka, amely végképp száműzte az irodalomból is a központi irányítást, a diktálást, a tervfeladatokat és művészi normák központi megszabását és megteremtette a művészi alkotás, a stílus- és formakeresés legteljesebb szabadságát, egyben átmenetileg a legkülönbözőbb izmusok — újak és régiek, modernek és avultak — divatját is le-

hetővé tette, vagyis magára az irodalomra, az írókra, kritikuskokra, az irodalmi és kulturális közvéleményre bízta, hogy harcoljon a pozitív irányzatok győzelméért, az igazi értékek elismeréséért s a fércművek elítéléséért — tekintet nélkül arra, hogy a mű szerzője a realizmusra vagy valamely más izmusra esküdött-e. Az egyoldalúan értelmezett realizmus — mint egyetlen lehetséges és kötelező ábrázoló módszer — merev követelményének elhagyása nyomán szinte szükségszerűen az a felfogás is kifejezésre jutott átmene-tileg, hogy mindaz, ami az életet világosan, közérthetően, homályos, nehezen érthető vagy érthetetlen szimbólumok nélkül ábrázolja, tulajdonképpen ma-radi és múzeumba való. Persze, hogy ez éppen olyan egyszemélyes követelmény volna, mint a zsdanovi „esztétika”-é. Nem véletlen azonban, hogy egyesek — közöttük az idézett írás tanúsága sze-rint maga Majtényi Mihály is — en-nek hatása alatt kételkedni kezdtek ön-magukban, írói eszközeik értékében, közszerűségében. Ez a kételkedés, tépelődés sugallta a fenti írást is minden bi-zonnyal, de elhamarkodott és felületes ítéletre vallama, ha ennek alapján va-lami döntő fordulatot vélünk fölfe-dezni Majtényi írásművészetében.

Ha jelen kötetének írásaiban elmé-lyedünk s a fenti kérdéseket is szem-előtt tartjuk, azt találjuk, hogy becsa-pódtunk, ha az említett írásban többet akartunk látni, mint átmeneti kétke-dést, becsületes szubjektív szándékot, ami végeredményben egy lírai hangul-atú írás tárgya lett csupán. De te-gyük mindjárt hozzá, hogy ez egyálta-lán nincs kárára Majtényi művészeté-nek, hanem ellenkezőleg: minden bi-zonnyal az vált volna komolyan kárá-ra, ha megtagadja önmagát, ha egyé-niségének, mentalitásának, életszemlé-letének, végső fokon művészi mondani-valójának meg nem felelő kifejezés-formákat hajszolt volna, csakhogy mo-dernnek lássék. S még azt is tegyük hozzá, hogy döntő fordulatok egy mű-vész önkifejezésének eszközeiben és módszereiben sohasem is jöhetnek lét-re ilyen higgadt, tárgyilagos megfom-tolás, elhatározás eredményeképpen, azt csak az életben, az író környezetében, világában végbemenő döntő változások hozhatják meg, illetve ezek hatására az író szemléletmódjának megváltozá-sa, az új témák stb. Minderről ilyen ér-telemben sem beszélhetünk Majtényi

esetében. Ezért valami döntő fordulat nem is következhetett be, valami hatá-rozott hangváltozásról nem beszélhe-tünk a Lássuk a medvét kötet alapján. De beszélhetünk az író sajátos egyeni hangjáról, művészi eszközeinek további fejlődéséről, tökéletesedéséről.

S hogy Majtényi a maga sajátos ki-fejező eszközeivel, szemléletmódjával és ábrázoló módszerével még sok ujat hozhat, mondhat a mi számunkra, a mai ember számára, sőt, hogy sok min-dent éppen csak ő mondhat el nekünk, mert tanúja volt egy olyan korszak-nak, amely nekünk már nagyrészt történelem, azt számos írása szemlélteti. De szemlélteti és bizonyítja jelen kö-tete azt is, hogy ezt a formát még to-vább is tudja teljesíteni, s hogy a mo-dernség vagy maradáság lényege nem pusztán a forma és stílus, sem pusztán a tema és tartalom idoszerűségében van, hanem abban, hogy az írás a mai ember számára mondjon valami lényeg-eset úgy, hogy a mai ember szemlélet-módjának, érdeklődésének, befogadóké-pességeinek megfelelően.

Vizsgáljuk ebből a szempontból a kö-tet egyik legszebb, legsikerültebb írá-sát, a Különös ajándékot. Arva gyer-mekekről szól a történet, akik telefír-káljak a falat kedvenc mesealakjaikkal. Ezért aztán kikapnak apjuktól, majd jön a szobafestő, aki mielőtt be-mázolja a pipás oroszlánt meg a többi mesenőst, a falra festi szépen a mese-figurákat, s otthagyja, míg a szoba má-sik három falát festi. Akkor aztán át-festi azt is, és azt mondja a gyerekek-nek, hogy lehúzta a függönyt, de az ala-kok továbbra is ott maradnak, s ha jók lesznek, ő ismét eljön és félrehúzza a függönyt. A gyermekek öröme igen nagy, feltve őrzik titkukat, majd csak anyukájuknak mondják el, ha hazajön a — temetőből. Ennyi az egész törté-net, s az első pillanatban nem is tud-nánk megmondani, hogy mi kapott meg bennünket annyira ebben az írásban: az a melegség, gyöngédség, emberi jó-ság, amellyel az árva, anyátlan gyer-mekek tiszta lelkeségét élénk vetíti, vagy a külsőre mókás, de szintén mé-lyen emberséges festő figurája, vagy a gyermeki lélek naivságát, tisztaságát híven kifejező párbeszéd és nyelvezet, vagy az rendkívüli tömörség, a lírai versekre emlékeztető szigorúan zárt, egységes szerkezet. Nyilván mindez együttvéve, vagyis az, hogy ehhez az érdekes tárgyhoz az író megtalálta a

legmegfelelőbb, sőt az egyedül megfelelő közlési formát. S ebben az esetben teljesen másodrendű kérdés, hogy külön a nyelv, a stílus vagy az írás más eleme modern vagy nem modern, a lényeges az, hogy a tartalom és forma között teljes összhangot sikerült teremtenie, a benne rejlő humanizmus pedig mindenkor közel áll az olvasóhoz.

A többi rövidlélegzetű novella közül kiemelkedik még a Csoda a búzaföldön, amelynek csavargó-alakját rendkívüli könnyedséggel alig néhány vonással vetíti eléink az író. Szerkezeti-
leg is szintén egészen kerek, egységes írás. Mélyen emlékezetünkben marad a főhős alakja, aki ruhát cserél a madár-
íjlesztővel a búzaföldön, mert a kopott úri öltözet kialakult egyéniségével és helyzetével ellentétes szerepet kényszerít rá. Itt kell megemlíteni a három munkanélküli alakját is, akik átszöknek a határon Hollandiába, hogy megpróbáljanak munkát szerezni. A német saját császárárt készül szembeköpní, a magyar pedig öngyilkosságra készülőd-
vén búcsúlevelet ír, amely hite szerint általános megdöbbenést fog kelteni. Sem az öngyilkosságból, sem a császár szembeköpéséből nem lesz semmi. Sőt, ezt az igen érdekesen, kissé komoran induló rajzot, amely a letűnt korszak egy érdekes pillanatképe lehetett volna, a végén humorral oldja fel, ahelyett, hogy következetesen végigvitte volna. Így kissé felemás írás lett, olyan tragikomikus karcolat, nem pedig igazi elbeszélés. (Hiúság.) Hasonlóképpen oldódik fel a helyenként igen érdekes, már-már hátborzongató Riadalom is, amelyben egy szellemileg kimerült költő „képzelődését” olvashatjuk. A végén azonban kiderül, hogy nem is hallucinált az illető, hanem a kéményre nemrég rászertelt szélkakas csikorgását hallja. Ebben a tekintetben ide sorolhatjuk a Pörkölt sósmandula című novellát is, mert az igen fura történet végül azzal fejeződik be, hogy János nem meri elmondani feleségének, hogy egy olyan emberrel volt, régi barátjával, aki nem meghalt feleségét, hanem szeretőjét siratja. Felesége ugyanis nem bocsátaná meg, hogy ilyen társaságba keveredett. Úgy érezni, hogy ez a történet is más befejezést követelt volna.

Tudvalevő, hogy a felszabadulás óta három regénye jelenet meg Majtényinak, tehát jellemző rá a nagyobb epika. Elbeszélései között is akadnak olya-

nok, amelyek lassúbb menetűek, szélesebb és erősebb sodrásúak a nvelláknál s persze terjedelmesebbek is. A kötet egyik ilyen darabja a Menyhárt Imre negyszer is áthajt a Tiszán. A régi tiszttartó világ egy részletét villantja itt fel, az urakat utánzó, névnapozó vidéki kisurakat és hataimaskodásokat a náluk gyengébbeken. A Fuóhomok-ban ugyancsak a régi világot hozza elénk s egy boném, művészi hajlamú, de elzúllott ember meg egy szigoruan patriarkális tanítócsalád megállapodott életét állítja egymással szembe. Az írás ereje abban van, hogy a történetet következetesen vezet végig, bemutatva, hogy a mozdulatlan, szigoru törvények szerint élő vidék ereje ki-méletlenül győzedelmeskedik a sziv ösztönös törekvésein. Juliska, a tamtó lánya egy hegedűshöz megy férjhez, de szegyzenszemre hamarosan hazapakolja két szoba butorát. Mikor aztán megjelenik a férje lerongyolódva, kopottan, a fiatalasszony az eszére, a család, a vidék törvényeire hallgat, s aszerint cselekszik. „És nem akarom, nem akarok semmiféle félreérést, nyugalmat akarok magam körül, csondet es biztonságot, igen azt” — határozza el végül Juliska az eldönti, hogy ferjhez megy a malmoshoz e nyugalom es biztonság érdekében. Reggel pedig a ferj egyedül indul el a szekeren, pedig „az aolakból is mintha bámuinanak utana égo szemmel”.

A határozottan epikus Majtényit olykor lírai hangulatok lepik meg, s ezekből igen érdekes írások születnek. Legérdekesebb ezek közül a Vataki hiányzik, amelyben az idő és az emberek mulásáról, emlékezetből való kieséséről ír, akárcsak egy lírai versben. „Foghíjassá válik a léckerítés az ember körül, amely körülhatárolja éle.ét” — írja. Szinte benne érezzük — ki-mondatlanul is — azt a gondolatot, hogy lassan az időből is kiesik az ember, nemcsak társa emlékéből. Ilyen el-
érzékenyülős, sőt bizonyos érzéleg is tapasztalható egyébként igen finom szövésű írásokban is, mint például a Turgenyev utca 14 nagyapójának ábrázolásában vagy A kiesfejsze Gernács bácsijában.

A rövidebb és hosszabb lélegzetű novellák, az epikus vagy inkább lírai jellegű írások mellett találunk néhány olyat is a Lássuk a medvét kötetben, amelyet egyik csoportba sem sorolha-

tunk. Hova tegyük például az Áruház című írást? Cselekménye szinte nincs is, inkább riportszerű leírása egy nyolc bejáratú hatalmas áruháznak, csak a végén tűnik fel benne az éjjeli őr rokonszenves, bár elnagyoltan megformált alakja, de ez már nem menti meg a mulandóságtól és nem teszi indokolttá közlését ebben a kötetben. Hasonlóképpen szinte kilóg, kirí a kötetből a Megy a juhász számaron, az Egy ember ázik az utcán és a Szemüveg is. Ez utóbbi ugyan elég érdekes tárca, de a másik három annak sem igen mondható.

Majtényi írásainak egyik érdekessége, zamatja az eleven stílus, könnyed, szinte elegáns előadásmód. Aki személyesen vagy legalább a rádióból ismeri, tudja, hogy a mindennapi életben, a társalgásban is igen kedvelt mesélő, csevegő. Valahogyan mindig az az ízesen mesélő ember szól hozzánk a könyv lapjairól is, akit így ismerünk. Ha az alakjai megszólalnak, szinte halljuk is őket, azt mondhatnánk, hogy valóban megszólaltatja, beszélteti alakjait s a mindennapi élő beszédet adja szájukba, azt emeli irodalmivá, akárcsak naeg elődje, Mikszáth. Halljuk őket, amint feszengve, szorongva, nehézkesen vagy könnyedén beszélgetnek, s mint ilyenkor szokás, megismételnek egy-egy kifejezést, körülírnak egy-egy gondolatot. De nemcsak embereit beszél-teti, hanem gyakran élettelen tárgyakat is megszólaltat, mint azt a törött lábú porcelán oroszlánt írásztalán, sőt a napsugarat is. A Csoda a búzaföldön című novellában például így beszél a

napsugár a csavargóhoz: „nézd itt a mezők sokszínű pompáját... csak te vagy fekete, mint a varjak odafent a magasban. Hát ne kódorogj feketén, ha én sütök rád, zöldszínű leszél, mint annak a festett ancugnak az alapszíne volt egykor, amilyen a fekete csak vékony máz.

Majtényi Mihály nemrég megjelent Lássuk a medvét című kötete tehát egészben véve lehiggadt, kiforrott írói egyéniséget mutat, aki már megtalálta hangját, hogy úgy mondjuk, erejének teljében, írói fejlődésének érett korában van. Nem ragadtatja magát kockázatos kalandokra a kifejezésforma keresésében, nem csinál szaltókat, hanem megállapodottan, biztonságosan halad a maga útján, fejleszti csiszolja eszközeit, tágitja annak a kifejezésformának lehetőségeit, amellyel bánni tud, s amelyben legtöbbet adhat irodalmunknak, amelyben olyan kis remekműveket tud alkotni, mint a Különös ajándék, olyan nagy elbeszéléseket, mint a Futóhomok, a Csoda a búzaföldön stb., amelyekben a magyar elbeszélő irodalom legnagyobbjainak a nyomdokain jár, sőt a sarkába is lép.

Jegyezzük még meg végezetül, hogy az író valamivel igényesebb is lehetett volna a kötet anyagának válogatásában, s akkor — értékben, minőségben — még egységesebb kötetet adhatott volna olvasóinknak. A Forum kiadó minden dicséretet megérdemel a könyv szép kiállításáért, a szép borítólapéért, jó nyomásért és papírért, noha a fedőlap minőségben még az egész könyv technikai színvonala alatt van.

